

ASISTOVANÁ REPRODUKCE PŘINÁŠÍ ETICKÁ DILEMATA

Nenaplněná touha stát se rodičem je velmi citlivým problémem. Stále častěji využívaná asistovaná reprodukce se však bohužel mění v byznys, který přináší mnoho etických dilemat. Na tuto problematiku se zaměřuje psycholožka Hana Konečná ze ZSF JU.

Za sérii výstupů v médiích vycházejících z výsledků projektu „Kvalita a udržitelnost programů dárcovství částí těla v ČR“, za mezioborovou a mezinázorovou komunikaci v oblasti asistované reprodukce udělil Haně Konečné rektor JU Pavel Kozák na podzim Cenu Jany Anny Kateřiny Zátkové za popularizaci vědy.

Tento úspěch je pro ni nadějným signálem, že Jihočeská univerzita podporuje svobodné bádání a svobodnou vědeckou diskusi. Opora JU má pro ni velkou váhu, protože se věnuje citlivému tématu a zažila spoustu situací, kdy za své názory sklidila tvrdou

kritiku a zpochybnění faktů. „Je to nevděčné téma, ale musíme ho udržet živé, protože příští tři roky budou pro nás zcela zásadní. Od letošního června je totiž schválena evropská legislativa, která reguluje dárcovství a využívání částí těla. Teď se začíná řešit její implementace do české legislativy, přičemž EU umožňuje, aby si členské státy regulovaly etické otázky podle svých potřeb. Což vnímám jako šanci, a proto se v tom nadále angažuji. Má to platit od roku 2027, takže pro následující tři roky bude naším úkolem najít odvahu postavit se obchodu s lidmi v České republice,“ vysvětlila.

„Je to velká čest pro naši fakultu, že vedení univerzity přijalo náš návrh a ocenilo paní docentku Konečnou. Je to člověk, který se popularizaci vědy věnuje tak, jak by měla být interpretována pro veřejnost. Ona sama je velice skromná, ale tam, kde cítí, že je to potřeba, se dokáže projevit,“ zhodnotila děkanka ZSF JU Ivana Chloubová.

Docentka Konečná se zabývá psychosociálními a etickými otázkami řešení nenaplnujícího se rodičovství, v posledních letech především asistovanou reprodukcí, už více než 30 let. Jsou to natolik náročná témata, že při vysvětlování jejich podstaty je třeba vynaložit značné úsilí a projevit trpě-

vost, empatii, ale také odvahu i vytrvalost. Etické otázky spojené s dárcovstvím pohlavních buněk jsou velmi diskutabilní a ještě v nedávné minulosti nepředstavitelné, protože vývoj medicíny, genetiky a dalších oborů v tomto směru přinesl obrovské možnosti – ale také řadu rizik při

jejich využití. Hana Konečná je mnohaletou iniciátorkou a zprostředkovatelkou mezioborové komunikace, která je zde mimořádně široká. Srozumitelné vysvětlení často potřebují i sami odborníci na asistovanou reprodukci. Problematika totiž zahrnuje jak detaily nejnovějších medicínských technologií, tak psychologii (tvorba identity, význam rodičovských vazeb, náhradní rodinná péče), sociologii a demografii (plánování rodičovství, propopulační politiky), etiku (kdy začíná život, kdo má přístup k technologiím) či právo (kdo je rodič).

DO ČESKÉ REPUBLIKY JEZDÍ PRO DAROVANÁ VAJÍČKA PÁRY Z CELÉHO SVĚTA

Vstup technologií do medicíny přinesl zvýšení věku dožití i zvýšení kvality života. Před zhruba půlstoletím výrazně vstoupily technologie i do léčby neplodnosti. Vznikl nový obor, asistovaná reprodukce (ART), česky se někdy říká umělé oplodnění či oplodnění ve zkumavce. Počty ART cyklů rostou, dle statistik European Society of Human Reproduction and Embryology se ročně ve světě provede kolem čtyř milionů ART cyklů a narodí se kolem jednoho milionu dětí. Největší počet cyklů na počet obyvatel mají Česká republika, Belgie a Estonsko. „Česká republika je místem, kam na procedury s darovanými vajíčky jezdí páry toužící po dítěti z celého světa. Máme totiž dostatek dárkyň, pravděpodobně díky přitažlivým kompenzacím. Skoro 90 procent darovaných vajíček si z ČR odváží cizinky, většinou nad 40 let,“ upřesňuje vědkyně, která je členkou Bioetické komise Rady Evropy. Dodává, že počty žadatelů o „běžné“ ART cykly rostou mírně nebo spíše stagnují. Mladých neplodných heterosexuálních párů v centrech asistované reprodukce podle jejich informací nepřibývá – biologicky definovaná neplodnost se nezvyšuje.

Hlavní podíl na celosvětovém růstu počtu cyklů mají cykly s darovanými vajíčky, darovanými spermii, darovanými embryi a náhradním mateřstvím, tedy „sociálně“ definovaná neplodnost. To přináší i tyto varovné otázky: Je ještě dárcovství částí těla pomocí v nouzi? Nevede spíše k pohledu na člověka jako zdroj náhradních dílů? Nerozdělí se společnost na chudší, kteří prodávají, a na bohaté, kteří si mohou dovolit části těla koupit?

Medicína se posunula nejen v asistované reprodukci, ale i v genetice. Dnes už je nemožné zaručit anonymitu dárcovství pohlavních buněk, protože personalizovaná

medicína stojí na tom, že známe svou DNA. V rámci projektu TA ČR (2021 až 2023) se docentce Konečné podařilo oslovit mnoho odborníků i laiků, přičemž její popularizační aktivity jsou velmi různorodé: jedná s lékaři, právníky, sociální sférou, politiky, ministerskými úředníky, redaktory z nejrůznějších médií (od Deníku N po Katolické noviny, včetně České televize či Českého rozhlasu). Dlouhá a pestrá série výstupů v médiích je důkazem, že dokázala zaujmout řadu lidí a upoutat jejich pozornost k otázkám, které jsou klíčové pro budoucí vývoj společnosti.

KATALOGY UMOŽŇUJÍ VÝBĚR IDEÁLNÍHO POTOMKA

Díky moderním technologiím, a to nejen těm medicínským, je dnes možné si z katalogů vybrat dárce spermií, vajíčka, či náhradní matku podle nejrůznějších kritérií: od biomedicínských po téměř esoterické. Je možné si vybrat také kliniku a místo porodu dítěte. A až pak se zvednout od počítače a dojet se do místa porodu dítěte přihlásit k jeho rodičovství a odvést si dítě domů... A takové služby samozřejmě něco stojí. Téma silně





– musí se využívat ty lidské. Dle evropské legislativy nesmí z poskytování části těla pro léčbu jiného člověka plynout nikomu žádný zisk. Musí jít o dárcovství, o projev nejhlubší lidské solidarity jednoho člověka s druhým. Povoleny jsou však kompenzace nákladů spojených s dárcovstvím. Nová EU legislativa ale definuje kompenzace šalamounsky jako „náhradu veškerých ztrát nebo náhradu výdajů spojených s darováním“, přičemž řešení etických otázek, tedy například způsob a výše kompenzací či možnost omezení využívání některých buněk, je čistě v kompetenci jednotlivých států. A právě proto je období do roku 2027 zcela zásadní, protože se všechny tyto citlivé záležitosti, které podléhají různým tlakům, budou muset promítnout v českých zákonech. Je mimořádně důležité, jakým způsobem se to stane.

*Text: Alena Binterová
Foto: archiv H. Konečné*

zasahuje do transplantací a transfuzní medicíny, protože je regulováno stejnou legislativou (princip anonymity a altruismu dárcovství částí těla). S tím souvisejí otázky týkající se peněz, které jsou zde hlavní motivací. Např. jak vysoké „kompenzace“ mají dostávat dárkyně vajíček (v současné době kliniky nabízejí i 35 tisíc korun za odběr), když dárčům kostní dřeně, kteří spadají pod stejnou legislativu, se platí jen cestovné do nemocnice a náhrada mzdy za hospitalizaci spojenou s odběrem? Je přesun ke komercializaci celého oboru dobrým řešením problémů daných výrazně vyšší poptávkou než dostupností darovaných částí těla? Situaci komplikuje také to, že jde o silné politické téma, v němž hraje roli různé pojetí práv, včetně práv dětských (viz např. dlouhá debata k „manželství pro všechny“). Přes všechny technologický pokrok zatím neumíme vyrobit vajíčko, spermii ani dělohu

Doc. PhDr. Ing. Hana Konečná je psycholožka, která se více než 30 let zabývá psychosociálními a etickými otázkami souvisejícími s řešením ne-naplňujícího se rodičovství, především s asistovanou reprodukcí. Je autorkou či spoluautorkou monografií *Na cestě za dítětem* (2003) a *Rodičem kdykoliv a jakkoliv* (2017). Je členkou Bioetické komise Rady Evropy, Etické komise Ministerstva zdravotnictví ČR, Komise pro reprodukční medicínu MZ ČR, European Society of Human Reproduction and Embryology, International Infertility Counseling Organization. V roce 2023 byla jednou z těch, kteří v marocké Casablanca vyhlásili Casablanca Declaration, v níž odborníci z celého světa vyzývají k univerzálnímu zákazu náhradního mateřství.

MÁM RÁDA SETKÁVÁNÍ S LIDMI A SILNÉ PŘÍBĚHY

Jihočeská univerzita má od září novou tiskovou mluvčí. Stala se jí zkušená novinářka Edita Kadlecová, která předtím dvacet let pracovala v České televizi.

Kdy jste si poprvé uvědomila, že chcete být novinářkou?

Už odmala jsem rodičům říkala, že bych se chtěla stát novinářkou. Tehdy jsem tím ovšem měla na mysli prodej novin v trafice. *(směje se)* Skutečná novinářina mě začala lákat až na gymnáziu. V té době mi občas něco otiskli v místních novinách a to jsem byla samozřejmě šťastím bez sebe. Rodiče z mojí volby už tak nadšení nebyli, chtěli ze mě mít spíš učitelku, oba jsou totiž pedagogové. I kvůli tomu jsem se kromě jednooborové žurnalistiky přihlásila také na pedagogickou fakultu. Spíš proto, abych splnila

jejich přání, než že by mě učitelství skutečně lákalo. Dostala jsem se na obě školy a rok jsem studovala fakulty paralelně, ale nešlo to časově skloubit. Dnes jsem ráda, že to tak dopadlo, dobrá učitelka by ze mě asi stejně nebyla...

Zatímco učitelem se bez diplomu nestanete, novinář pro výkon práce vysokou školu nepotřebuje. Jak velkou výhodou pro novináře je studium žurnalistiky? Neměl by například redaktor hospodářských periodik spíše studovat fakultu ekonomického zaměření?

